

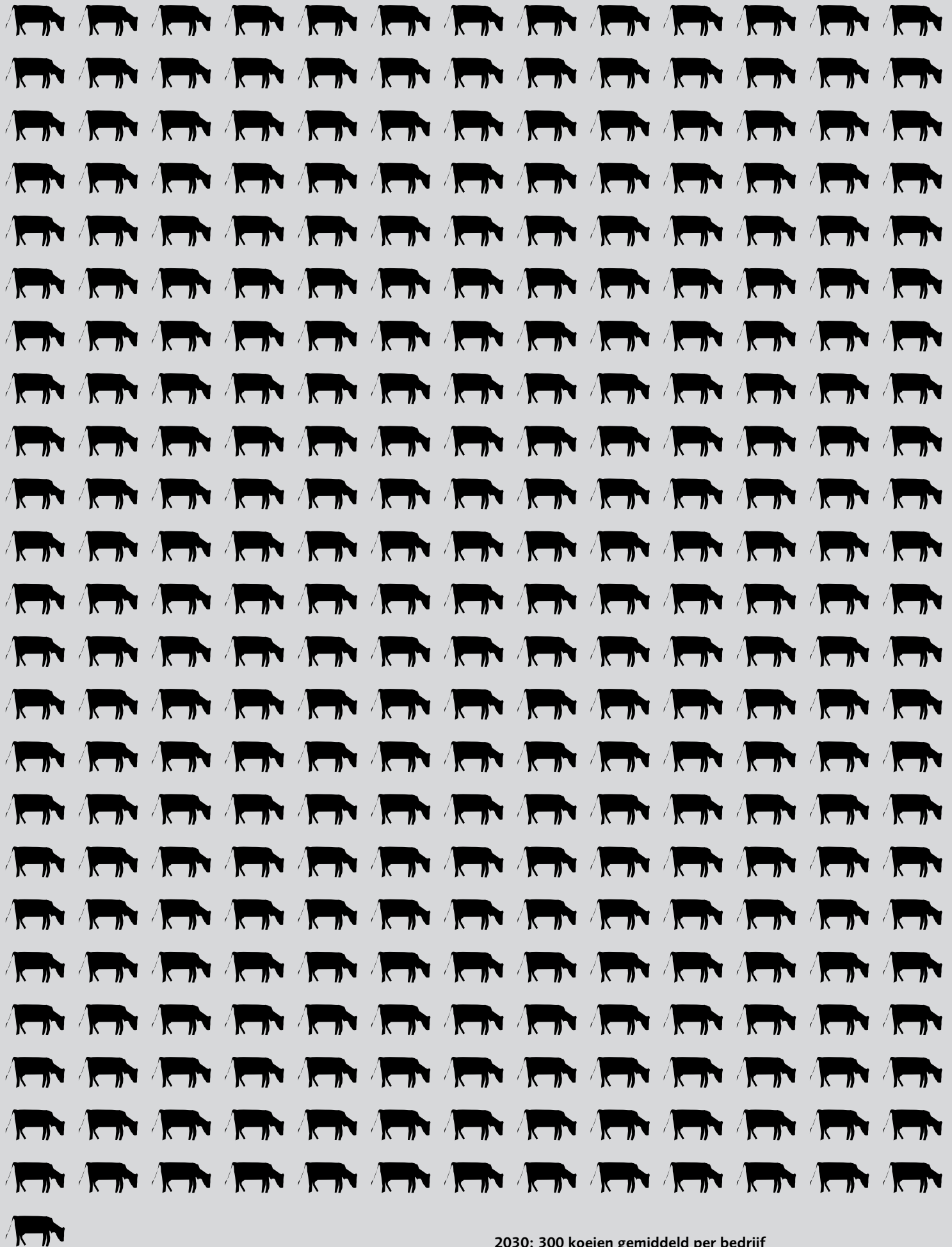
'Ruimte voor boeren'

Twée toekomstbeelden voor landschap en landbouw in Overijssel 2030

Jandirk Hoekstra (H+N+S Landschapsarchitecten)

Karen de Groot en Ruut van Paridon (Van Paridon x De Groot Landschapsarchitecten)

2030: 300 koeien gemiddeld per bedrijf

'Ruimte voor boeren'

Twee toekomstbeelden voor landschap en landbouw in Overijssel 2030

Jandirk Hoekstra (H+N+S Landschapsarchitecten)

Karen de Groot en Ruut van Paridon (Van Paridon x De Groot Landschapsarchitecten)

In opdracht van Trendbureau Overijssel

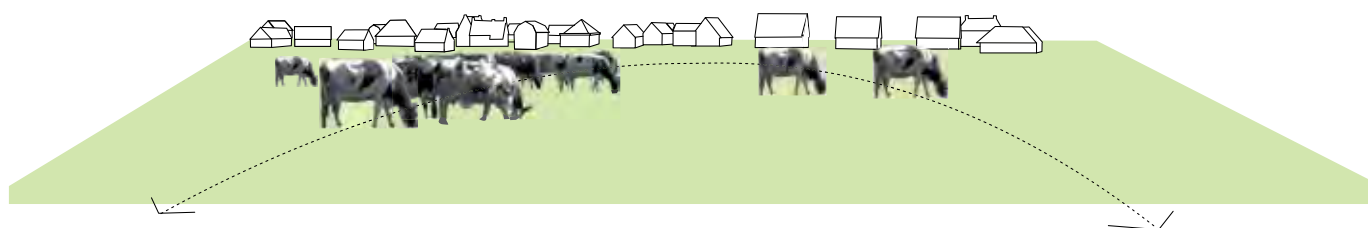
September 2010

Een Overijsselse compositie: Kuinre en omgeving

De ruggengraat van het groene lint, de beeldbepalende gebouwen en de wetering

De vrije ruimte van de huizen met hun tuinen en de landbouwgronden

Inleiding

Vooraf: Overijssel als compositie

Overijssel heeft eigenlijk geen lelijke landschappen. Was het maar zo'n feest; een landschap, dat niemand een blik waardig gunt. Een landschap, waar je een oogje dicht kunt knippen en zaken hun gang kunt laten gaan. En waar gewoon uit het niets iets heel nieuws kan ontstaan. Waar een reeks superstallen een heel nieuwe skyline zou kunnen vormen en een onbedoelde toevallige schoonheid tot gevolg zou hebben. Waar een windmolenveld en een prachtig waailandschap zou resulteren. Zo'n nieuwe constellatie, waar we na verloop van tijd van gaan genieten. Zoals van het havenland-schap langs de A15 onder Rotterdam. Of van de Twentse mastodonten (de 'Twence' afvalverwer-king bij Hengelo en de Grolsch fabriek bij Boekelo) die voor een heus snelweglandschap zorgen langs de A35.

Of het nou om de grote openheid van Mastenbroek gaat, om de ruime landschappen van de jonge heide-ontginningen, om het subtiele spel van essen en beekdalen in Twente, in de landbouwland-schappen van Overijssel is er altijd een 'compositie', een samenspel van ruimtelijke gegevens en ruimte voor economisch handelen. Van aan de ene kant de wetering en het slotennetwerk, de bomenlaan en de groene zoom langs de erven, het lint, de weg, het padenstelsel, de eendenkooi. Die vormen samen de ruggengraat van het landschap. En aan de andere kant het gewas op vel-den, de bewerking van de percelen, de hekken en de opritten, de plots verrijzende stallen, silo's en windmolens, die vanuit het boerenbedrijf worden geïnitieerd en georganiseerd. Een compositie opgebouwd uit enerzijds het ruimtelijk casco van aaneengeregen natuurlijke, land-schappelijke, gebouwde structuren en het natte en droge infrastructuur-netwerk. En anderzijds de ruimte voor het vrije ondernemen. Hier heerst veranderlijkheid. Meer of minder sloten, meer of minder paden, dieper of ondieper bemalen, grotere percelen, bredere wegen voor grotere machi-nes, die de draai anders niet kunnen maken. Laten we dit de dynamiek van de vrije ruimte noemen.

De auteurs van deze bijdrage dragen de landbouw een warm hart toe. Het productielandschap zorgt voor een gevoel van noodzaak en urgentie. Het gaat ergens over. Er straalt een sfeer van eigentijdse ambachtelijkheid vanaf, die we in een land dat steeds armer wordt aan 'maak'-industrie nog zullen gaan missen. Het geeft het 'buiten zijn' meer dan het vrijblijvende verpozen alleen. Het vers gemaaid gras, het knorrende en loeiende vee, de grote ronkende machines, de reuring op de erven zorgen voor verrassende geur-, kleur-, en geluidservaringen. De landbouw brengt de com-positie tot leven.

In deze bijdrage onderzoeken we de toekomst van het samenspel tussen casco en vrije ruimte. Met als centrale vraag: op welke manier kan de schaalvergroting in de landbouw de ruimte krijgen terwijl de kwaliteiten van Het Overijsselse natuur- en cultuurlandschap overeind blijven?

'Wheat strips on plateau'. Cutbank, Montana

'Counter farming fields'. Mc Gregor, Iowa

Twee beelden

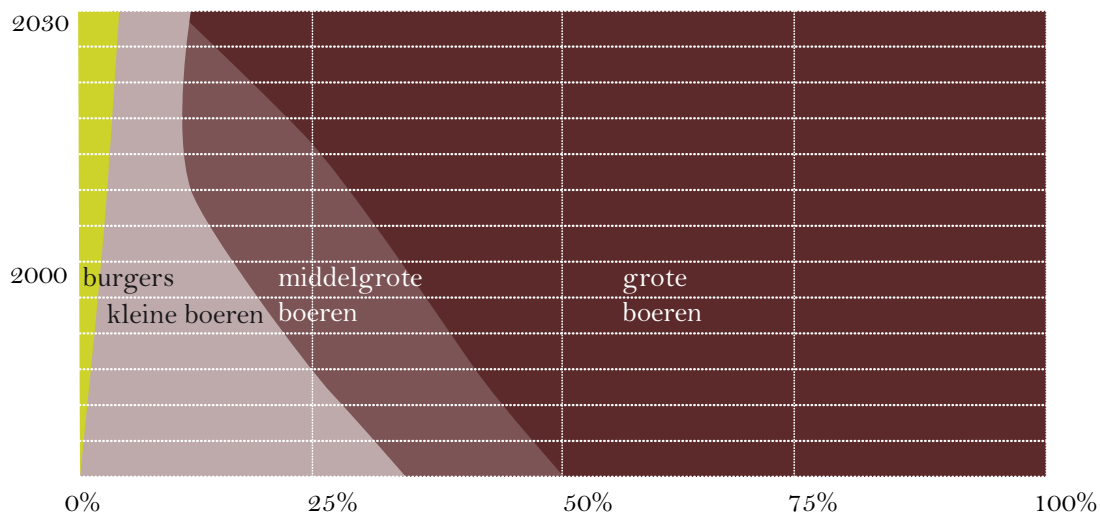
Ter inspiratie kozen we een tweetal beelden uit het boek 'Taking measures, across the American Landscape' van landschapsarchitect James Corner en fotograaf Alex S. MacLean uit 1996. Het beeld van het gevangenispak dat te drogen ligt tussen de klauwen van een reusachtige krokodil, is een grote graan-plantage op een plateau tussen de uitlopers van de Rocky Mountains in de buurt van Cut Bank, Montana in de VS. Het is een beeld van een kordate aanpak. De 'wendakker'-verliezen voor de boer zijn geminimaliseerd. De vlakte is gelijk geschoven, alles is geoptimaliseerd vanuit het oogpunt van een maximale opbrengst. Toch is er ook schoonheid: het contrast tussen de natuurlijke gegevenheden enerzijds en het cultuurlandschap is maximaal. De super-akkers reiken tot het uiterste, maar toch is de voet van het gebergte in ere gelaten. Er spreekt ook wederzijds respect uit. Aan het krachtenveld achter dit beeld hebben we de term 'recht boeren' gekoppeld.

Het andere beeld is dat van een landschap zo'n 1500 kilometer naar het oosten in de VS. Het landbouwlandschap in de buurt van Mc Gregor, Iowa, niet ver van de Mississippi. Het beeld van de ballroom dringt zich op. Danspartners in innige dans nemen de ruimte, een soepele draai wordt ingezet, haarlokken en jaspanden golven door de lucht. Dit is een veel genuanceerder beeld dan dat van Montana. Hier gaat het om meer dan respect, hier omarmen de natuurlijke gegevenheden en de landbouw elkaar. We zien hier ook een groot landbouwbedrijf, en de boer bewerkt hier met grote machines langgerekte en grote percelen, die soepel met de contouren en het landschap meebewegen. Hier is veel meer van het landschap over gelaten. De schoonheid van dit beeld zit meer in het 'samen' van het spel tussen casco en vrije ruimte dan in het contrast. Aan het krachtenveld achter dit beeld hebben we de term 'rond boeren' gekoppeld.

Ontwikkeling van de verhouding tussen boeren en burger-
erven in Overijssel van 1980 tot 2030

Verdeling agrarische gronden naar burgers, boeren en schaal bedrijf

Ontwikkeling van de verdeling van agrarische gronden naar burgers en boeren in Zuid-Twente

Extrapolatie van de huidige ontwikkelingen laat zien dat in 30 jaar tijd het percentage in gebruik bij grote boeren stijgt van 50% naar 90%.

In 2000 waren de kleine boeren hier gemiddeld 5 ha (tot 20 NGE), de middelgrote boeren 12,5 ha (20-100NGE), de grote boeren 30 ha (meer dan 100 NGE).

Boeren kunnen alleen groeien als andere boeren stoppen. De stoppers zijn vooral kleine en middelgrote boeren. Groei gaat daarom traag. In Zuid-Twente is voorgerekend dat de groep grote boeren gemiddeld 10 jaar nodig heeft om 10 ha in omvang te groeien.

Tendens: doorzettende schaalvergroting in de landbouw

De werkhypothese waarmee we zijn vertrokken is dat de schaalvergroting in de landbouw voorlopig gewoon doorgaat. De ontwikkelingen op een rij:

- het landbouwareaal in Overijssel blijft ongeveer gelijk. Er gaat nog een beetje af voor stedelijke uitbreiding, infrastructuur en Ecologische Hoofdstructuur, maar de grond van de stoppende boeren (plm 3% per jaar) wordt gekocht door of verpacht aan blijvende boeren in de buurt, die daarmee hun bedrijf in oppervlakte vergroten. De extrapolatie van de huidige ontwikkeling van de aantallen erven en de omvang van de landbouwbedrijven in Zuid-Twente spreekt boekdelen: de grond in het buitengebied in gebruik van grote bedrijven neemt in 30 jaar toe van 50% naar bijna 90%;
- het gros van de blijvende boeren zoekt naar mogelijkheden voor een efficiëntere en kapitaalintensievere bedrijfsvoering. Grotere stallen, forsere machines, aaneengesloten percelen, weinig obstakels helpen daarbij. Het reeksje kaartbeelden met de verdeling van de perceelsgrootte in Overijssel en de bijbehorende noties over kostenbesparing is in dit verband illustratief.

Alle agrarische percelen [2009]

Agrarische percelen kleiner dan 4 ha [2009]

Agrarische percelen tussen 4 ha en 10 ha [2009]

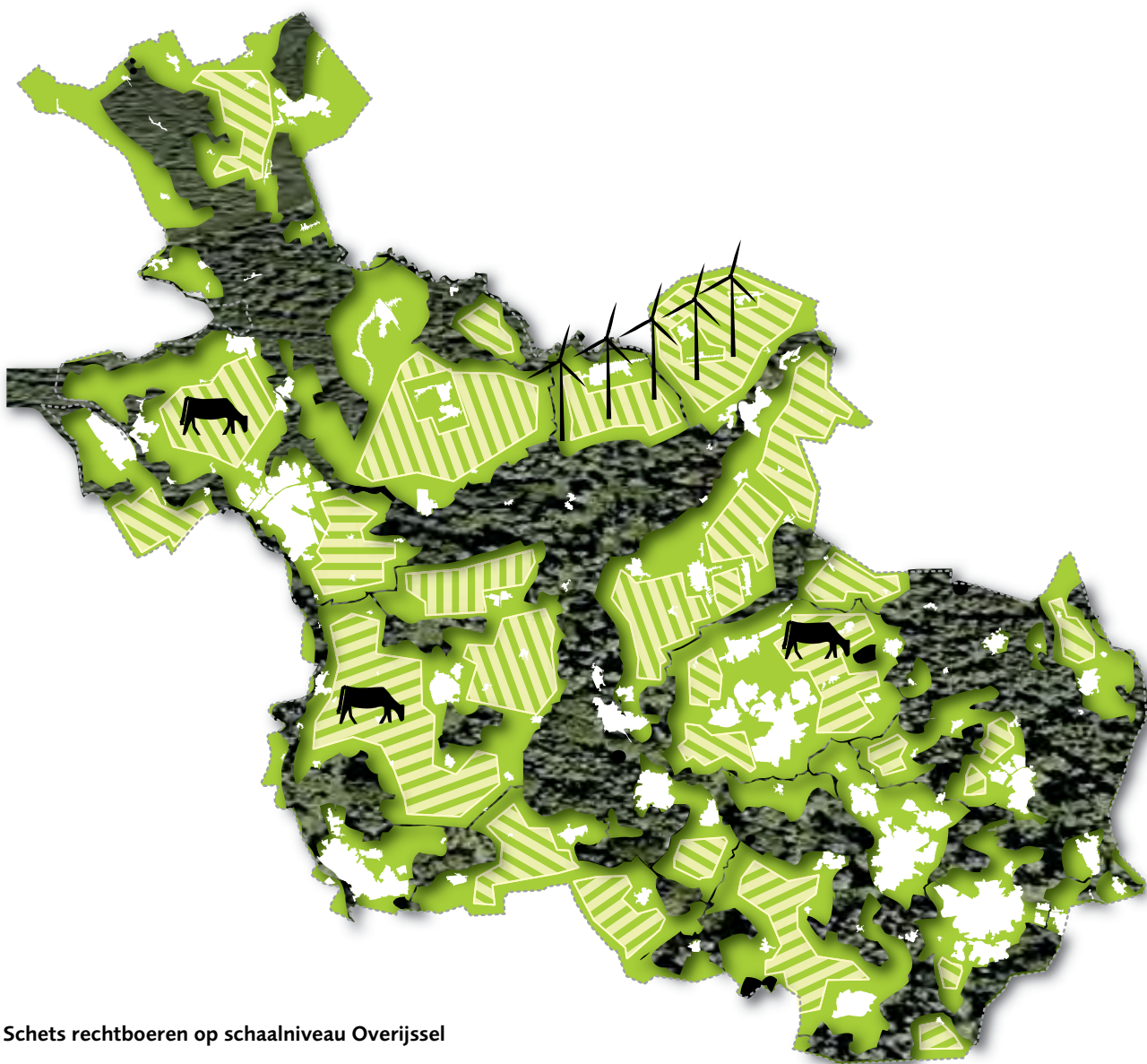
Agrarische percelen groter dan 10 ha [2009]

Het gros van de percelen (in dit geval gronden omsloten door een weg, een sloot of een landschapselement) is in Overijssel kleiner dan 5 hectare. In de studie 'Grootschalig boeren in een kleinschalig landschap' wordt gewezen op toekomstverwachtingen van banken en kennisinstellingen, die voor 2020 uitkomen op een optimale omvang van een melkveebedrijf van 130 à 200 melkkoaien met 80 tot 150 hectare land. Voor 2030 wordt een gemiddelde omvang van de veestapel van zelfs 300 koeien verwacht! (Ter vergelijking: in 2004 had een gemiddeld Overijssels melkveebedrijf 30 hectare grond, met daarop 54 koeien; bron: Provincie Overijssel)

Een rapport van Alterra (eveneens getiteld 'Grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap') komt voor een gebied in de Gemeente Lochem tot de conclusie dat samenvoegen van 4 volledig omzoomde percelen van anderhalve hectare tot een perceel van 6 hectare een moderne melkveehouder 350 euro per jaar oplevert. Dit rapport beredeneert voor grote melkveebedrijven een optimale perceelsomvang van 10 hectare. Het vierde kaartje uit de reeks (percelen van 10 ha en meer) maakt duidelijk dat het overgrote deel van Overijssel met kleine percelen op grond van deze redenering te maken krijgt met de drang van boeren tot samenvoegen van percelen. Daardoor komen de houtwallen, de singels, de steilranden, de beeklopen, de zandpaden - allemaal identiteitsbepalende elementen van het Overijssels landschap - onder grote druk te staan. En dat op deze manier redenerend de 'compositie' van het agrarisch cultuurlandschap om een onvermijdelijke vernieuwingsslag vraagt.

- het wegvallen van de inkomenssteun van de Europese Commissie aan de boeren vanaf 2013 zal de noodzaak voor boeren – in hun streven concurrerend te produceren voor de wereldmarkt – om kosten te besparen alleen maar opvoeren. Dit zal verdere schaalvergroting van de landbouwbedrijven in de provincie in de hand werken.

Natuurlijk zijn er ook andere tendensen. Een aantal agrarische ondernemers zal zijn/haar bedrijf verbreden en diensten (zorg, natuurbeheer) aanbieden of zal neveninkomsten trekken uit recreatie en verkoop aan huis van streekproducten (om een idee te geven: van de ruim 9.500 landbouwbedrijven in Overijssel (2009) zijn er ongeveer 250 waarvan de meer dan de helft van de omzet met verbreding wordt verdiend; gegevens ontleend aan de Landbouwatlas van NL door ROM3D, 2009). Maar naar onze overtuiging krijgt het merendeel van de agrarisch gebuikte grond in provincie te maken met schaalvergroting. Dat vormt de achtergrond van ons denkexperiment.

Schets rechtboeren op schaalniveau Overijssel

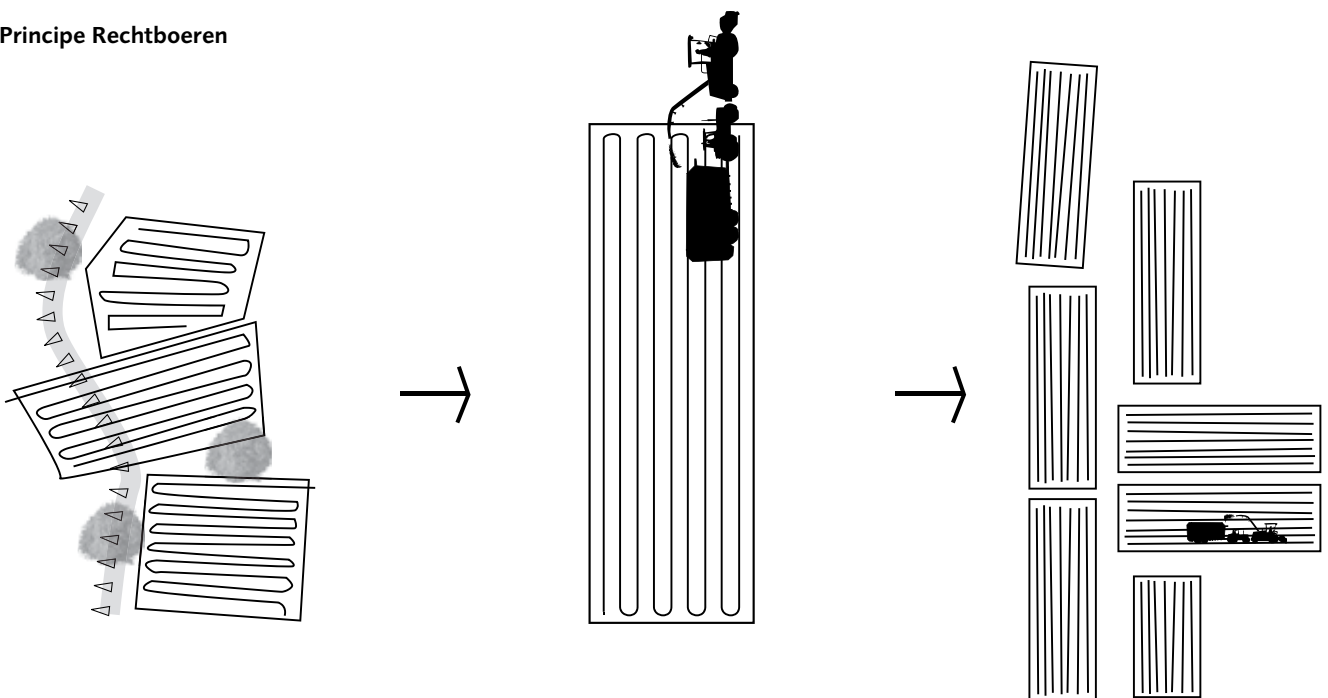
Beelden Rechtboeren

Twee denkrichtingen: 'rechtboeren en rondboeren'

Om het gesprek over de toekomst van de landbouw te inspireren (en zeker niet om een keuze te maken) ontwikkelden we twee beelden ter illustratie van twee manieren waarop de schaalvergroting van de landbouw in Overijssel in de komende 20 jaar vorm en inhoud zou kunnen krijgen.

In het beeld 'rechtboeren' liggen het agrarisch 'productielandschap' en het 'consumptie- of het beleavingslandschap' als twee aparte werelden tegen elkaar. Alle gronden in de provincie die goed ontwaterd kunnen worden, waar de percelen nog een keer samengevoegd kunnen worden, waar de wegen een slag kunnen worden verbreed en de bebouwing op de bouwblokken nog kan groeien worden het domein van bedrijfsvoering door 'rechte' boeren. De schaalvergroten landbouw verdwijnt uit de natuurgebieden en de kwetsbare cultuurlandschappen, waar verdere ontwatering, samenvoeging van percelen, zwaardere belasting met meststoffen, of grotere stallen en bedrijfsgebouwen de biodiversiteit en de ruimtelijke kwaliteit ernstig zouden aantasten. Het casco van natuur en kleinschalige cultuurlandschappen van de provincie wordt een zaak van particuliere beheerders en overheid. In de vrije ruimte krijgen agrarische ondernemers maximale vrijheid bij hun bedrijfsvoering. Het kwaliteitsbeleid voor de vrije ruimte krijgt vorm in een beperkt, streng, maar rechtvaardig milieu- en welstandsregime. Aan de opbouw van de bedrijfsbebouwing en de landschappelijke inrichting van de erven in het grootschalige productielandschap worden kwaliteitseisen gesteld.

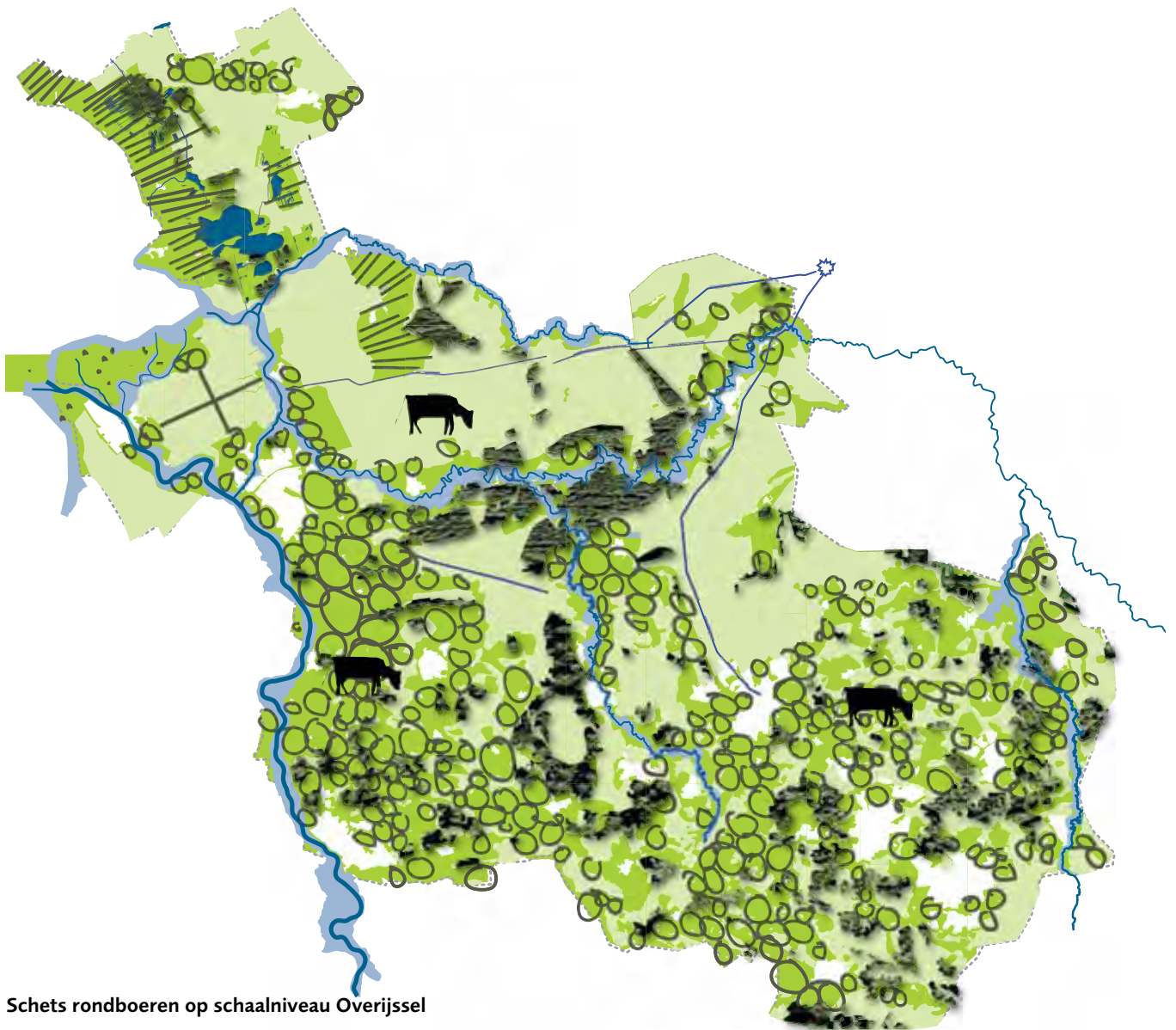
Principe Rechtboeren

Huidige situatie

Percelen worden samengevoegd en
landschapselementen verdwijnen

Percelen geclusterd tot
grote bedrijven

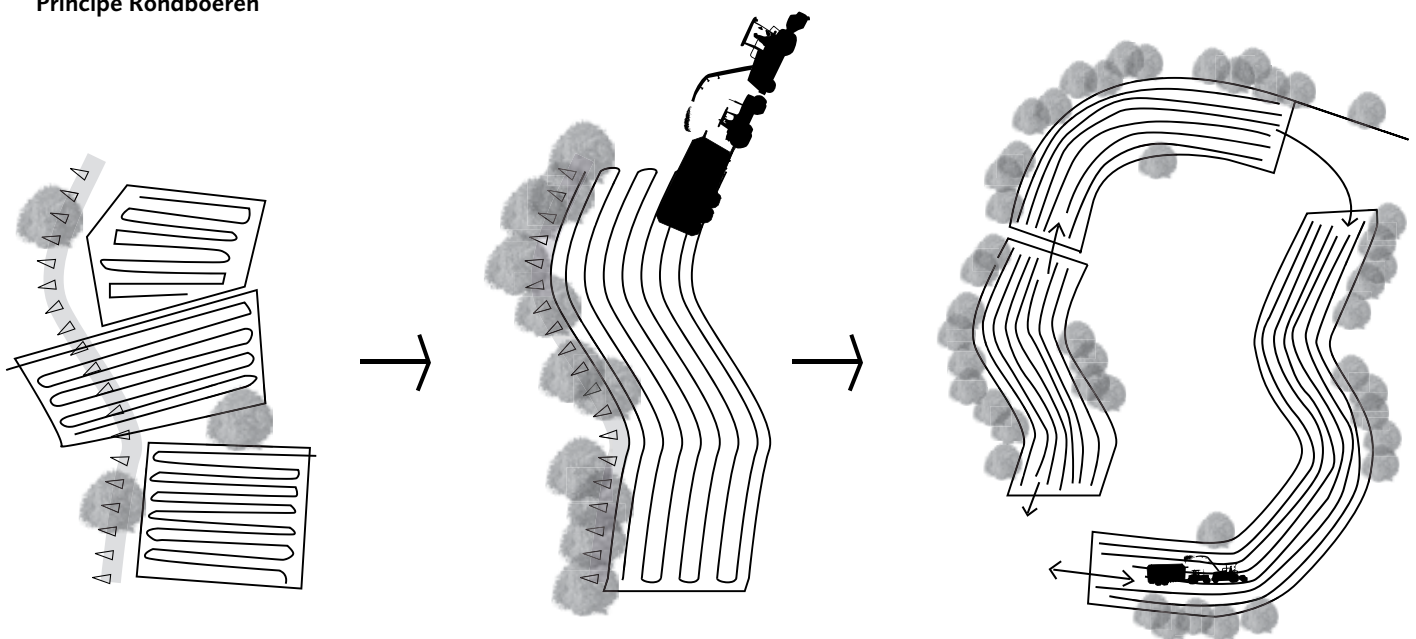
Schets rondboeren op schaalniveau Overijssel

Beelden Rondboeren

In het beeld 'rondboeren' doordringen het agrarisch productielandschap en het beleavingsland- schap elkaar wederzijds. De lijnen van het Overijssels landschap (de es, de beekloop) worden ge- volgd. Net als in rechtboeren zijn ook hier de landschappen van de grote schaal en maat ten volle voor de agrarisch productie en de groei benut. Maar in dit toekomstbeeld krijgen de boeren ook in de kwetsbare landschappen met fijnmazige landschappelijke structuren en in de natuurcomplexen van de provincie de ruimte om te groeien. Daar is het aantal spelregels groter en zijn de vrijheden begre- nsd. Hier krijgen nieuwe boeren een kans om via extensieve beweiding grote arealen natuur- gebied met grote kuddes te begrazen. In kleinschalige landschappen worden in dit toekomstbeeld percelen op subtiële wijze samengevoegd tot grotere gehelen met respect voor inwonende burgers en worden de fragiele landschapselementen vervangen door robuuste structuren.

Principe Rondboeren

Huidige situatie

Percelen worden samengevoegd,
landschapselementen verstevigd

Percelen aaneengereggen tot
grote bedrijven

Rechtboeren	Rondboeren
	
Beeld: Montana	Beeld: Iowa
Scheiding grootschalige landbouw en natuur en cultuurlandschap	Verweving grootschalige landbouw en natuur en cultuurlandschap
Vrije ruimte beperkt, beschikbaar areaal intensief benut	Vrije ruimte is groter, areaal wordt divers benut, van extensief tot intensief gebruik
Europese gelden gaan naar natuur en landschapsbeherende organisaties	Vergoedingen gaan naar boeren die bijdragen aan natuur en cultuurlandschappen
Flexibel inspelen op de vragen van de wereldmarkt	Veel kansen voor niche-markten, streekproducten
Focus overheid: Kwaliteitsbeleid voor erven en vooral de landschappelijke en natuurlijke randen	Focus overheid: Overheid en organisaties werken samen met de boeren aan landbouw, natuur en landschap

De beide beelden hebben een aantal noties gemeenschappelijk:

- de druk op de agrarische ruimte om er te produceren voor de wereldvoedselmarkt blijft de komende 20 jaar onverminderd groot;
- de stuurkracht van de overheid om de keuzen van agrarische ondernemers te beïnvloeden is beperkt. Stimuleren en inspireren zijn daarbij minstens even belangrijk als grenzen stellen, toetsen aan wetten en verordeningen. Het veilig stellen van de essentiële kwaliteiten is de focus van beleid;
- wegvallen van de Europese landbouwsubsidies maakt de concurrentie regionaal, nationaal en internationaal tussen gebieden en boeren alleen maar groter. De druk om kosten te besparen wordt verder opgevoerd.

En op de volgende punten verschillen ze:

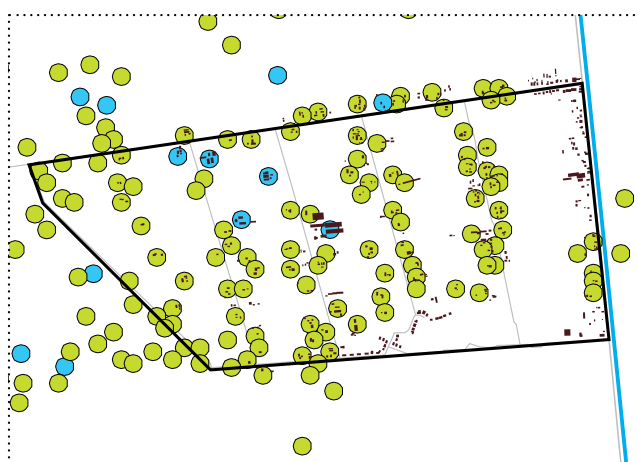
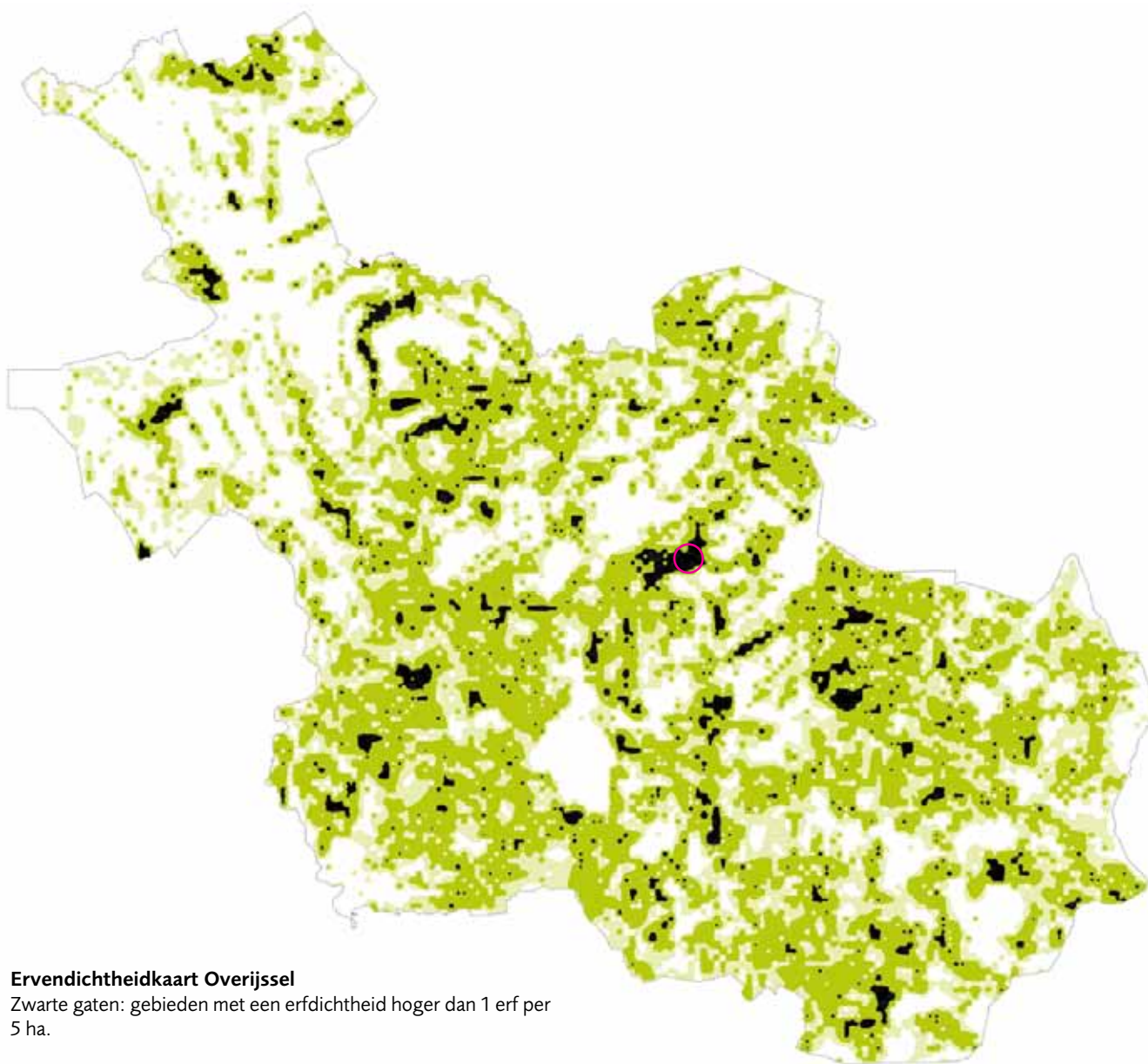
Rechtboeren

- dit is het toekomstbeeld van het contrast; net als in voorbeeld van de luchtfoto van Montana liggen een wereld van hoge dynamiek met maximale ontwikkelruimte van het boerenbedrijf en een wereld van lage dynamiek met de EHS en de kleinschalige cultuurlandschappen prompt tegen elkaar;
- de landbouw trekt zich terug uit de EHS en de kleinschalige cultuurlandschappen;
- de 'vrije ruimte' wordt overal ongeveer even intensief voor agrarische productie benut;
- Europese ondersteuning voor plattelandsdiensten (natuurontwikkeling, landschapsbehoud) gaat hier de neus van de boeren voorbij; particuliere beheerders van natuur en landschap en de overheid ontvangen Europese steun;
- in dit toekomstbeeld is – door de grote mate van flexibiliteit – de vrijheid om in te spelen op ontwikkeling van de vraag op de wereldmarkt het grootst;
- de overheid beperkt zich tot het stimuleren en bewaken van de nieuwe landschappelijke kwaliteiten van de erven en de randen van de landbouwproductiegebieden.

Rondboeren:

- dit is het toekomstbeeld van de symbiose; net als in de foto van 'counter farming fields' in Iowa begeleiden het productielandschap en het belevingslandschap elkaar in een soepele dans;
- ook in de EHS en de kleinschalig cultuurlandschappen krijgt het schaalvergroterende bedrijf kansen;
- daardoor is er meer vrije ruimte; in de vrije ruimte wordt 'geboerd' in een spectrum van intensief naar extensief;
- de boeren strijken hier een deel van de Europese steun voor landschaps- en natuurbehoud op;
- in dit toekomstbeeld zijn – vanwege de meer specifieke en plekgebonden condities – de kansen voor productie voor nichemarkten en regionale kwaliteitsproducten groter;
- de overheid werkt in dit toekomstbeeld samen met de boeren aan gemeenschappelijke doelen: natuur- en landschapsbeheer.

In het navolgende roepen we beide toekomstbeelden tot leven in een paar voorbeelden.

Impressie transformatie van vrije velden tot Ervenbuurten

Voorbeeldprojecten 'Rechtboeren'

Project 'Ervenbuurten'

In dit toekomstbeeld zijn er landschappen waar de landbouw uit verdwijnt omdat er domweg geen plaats is voor schaalvergroting. Een voorbeeld van zo'n landschap wordt gevormd door de 'erven-zwermen' zoals die verspreid over Overijssel voorkomen. Het gaat hier om kleinschalige landschappen waar de erven-dichtheid groter is dan 1 erf per 5 hectare. Een ervendichtheid groter dan 1 erf per 5 hectare wil vrij vertaald zeggen dat er in zo'n donkergroen gebiedje sprake is van erven met daaromheen hoogstens vijf hectare onbebouwde ruimte. Luchtig bebouwde linten vallen er onder, zoals bijvoorbeeld in het geval van Staphorst en Rouveen, maar ook de villawijk boven Holten. Op de kaart tekenen zich ook de kleinschalige heide- en broekontginningen zich af. Het zijn de gebieden waar vroeger de kleine keuterboeren op schrale slechte gronden met een gemengd bedrijfje een bestaan bij elkaar probeerden te scharrelen.

Eén van die gebieden – een hoogveenontginning bij Vroomshoop – heeft een ominieuze naam: het 'Zwarte Gat'. Alsof de hele sterrenhemel van erven in Overijssel (27.000 in totaal!) daar door zou kunnen verdwijnen. In gebieden als het 'Zwarte Gat' heeft ooit de regel van het Wilde Oosten gegolden: wie voor zonsopgang een stulp van de grond had gekregen waarvan de schoorsteen rookte, hoefde hem niet af te breken en mocht er blijven wonen. Dit type gebieden wordt planologisch nog wel beschouwd als landbouwgebied, terwijl ze in werkelijkheid nauwelijks meer als zodanig functioneren. Op veel – doorgaans de meeste – van die erven is de landbouw al lang niet meer de hoofdfunctie. De erven worden bewoond door mensen uit de buurt of van verder weg, die er een klein eldorado hebben gesticht: een droomhuis, een kleine ranch met paarden en al, een hobbyboerderij met geiten en kippen, een klein kantoor aan huis of zelfs een autoshowroom. En op de landbouwpercelen, die door de erven worden ingesloten, wordt soms nog 'geboerd'. Anno 2008 wordt daar maïs geteeld of zijn die percelen als wei- en hooiland in gebruik bij grotere melkveehouderijen, die de gronden en de melkquota van de stoppende kleine boeren hebben overgenomen. Een rendabel agrarisch gebruik in de donkergroene gebiedjes – waar verspreide percelen met een omvang van maximaal vijf hectare, maar vaak nog aanzienlijk kleiner – wordt op den duur onmogelijk. Feitelijk is dit type landschap geheel aan het transformeren tot 'burger-' of hobbyboerenland. Uitrijden van mest levert telefoontjes van buurtbewoners op. De maaimachines en tractoren zijn in verhouding te groot voor het breekbare wegen- en padenpatroon: ze rijden de berm stuk. De kleinschalige heide- en broeklandschappen hebben door het verdwijnen van de agrarische functie de potentie om een nieuwe stap in hun ontwikkeling te zetten. Ons visioen is dat ze de kans krijgen zich als nieuw type woon-, hobby-, recreatie- en/of werkmilieu te ontwikkelen en ze daarmee ook direct een kwaliteitsimpuls te geven. De eigenheid en kwaliteit van deze gebieden is daarbij het uitgangspunt. De kenmerkende structuur van haaks op elkaar staande wegen, met de bebouwing weer haaks daarop, leent zich uitstekend voor een groen landschappelijk raamwerk met de erven als 'tuinen'. Voorop staat dat op de erven en bijbehorende gronden maximale individuele vrijheid geldt: ruimte om te 'rommelen', te tuinieren, te hobbyen. Juist dit vrije karakter maakt de ervenbuurten tot een uniek en onderscheidend leefmilieu.

Versteving
Woonlinten

Ontwikkeldruimte

open

Wandelroutes

open

open

Nieuwe agrolinten
met windmolens

open

Project Project ‘grootschalige productiebedrijven’, Dedemsvaart-Zuid

Bij de vrijheid die boeren krijgen in de grootschalige productielandschappen hoort wel degelijk kwaliteitsbeleid. Kloeke bedrijfsbebouwing op de bouwkvavels krijgt een royale groene jas. De ‘zomen’ langs de samengevoegde grote percelen krijgen via bomenlanen monumentale begrenzing. Een van de 4 modellen uit de studie: ‘De schoonheid van windmolens in het veenkoloniale landschap’, die Bureau van Paridon x de Groot in december 2009 maakte voor het hoogveenland- schap ten zuiden van Dedemsvaart, geeft een doorkijk naar de ruimtelijke kwaliteit, die kenmer- kend zou kunnen worden voor de grootschalige landbouwlandschappen.

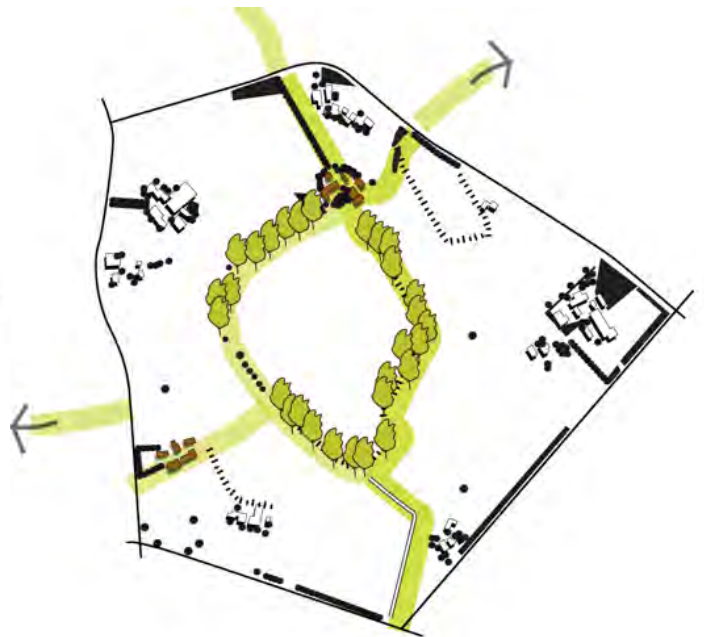
In dit model, ‘aan de linten’, wordt de opwekking van windenergie gekoppeld aan de versterking van de agrarische linten waaraan nu de nieuwe mega-erven ontwikkeld worden. De boeren, de initiatiefnemers van het project in Dedemsvaart-Zuid, krijgen de kans om windmolens achterop hun erf te plaatsen, onder de voorwaarde dat er wordt geïnvesteerd in de kwaliteit van de erven en nieuwe linten. Bijvoorbeeld door de aanleg van beplantingen, routes en waterstructuren. Het model kan versterkt worden doordat de andere boeren- en burgerlinten in de omgeving ook meegaan in deze ontwikkeling. Zo ontstaat een nieuw, stevig ruimtelijk raamwerk. Hierin kunnen ook de andere bewoners en ondernemers hun ontwikkelruimte benutten. In plaats van woonwijken te ontwikkelen, wordt zo voortgebouwd aan de kwaliteiten van het hoogveenlandschap.

Vanuit deze benadering kan de komst van windenergie naar een gebied, een bredere kwaliteits- ontwikkeling in gang zetten: boeren- en burgerlinten worden opgeknapt en krijgen een ontwikke- lingsimpuls, de nieuwe erven worden verbonden met het landschap, kanalen- en wijkensystemen hersteld, recreatieve routes aangelegd en de mooie grote open ruimtes gekoesterd. Op deze manier krijgt het moderne agrarische cultuurlandschap opnieuw vorm en eigentijdse schoonheid.

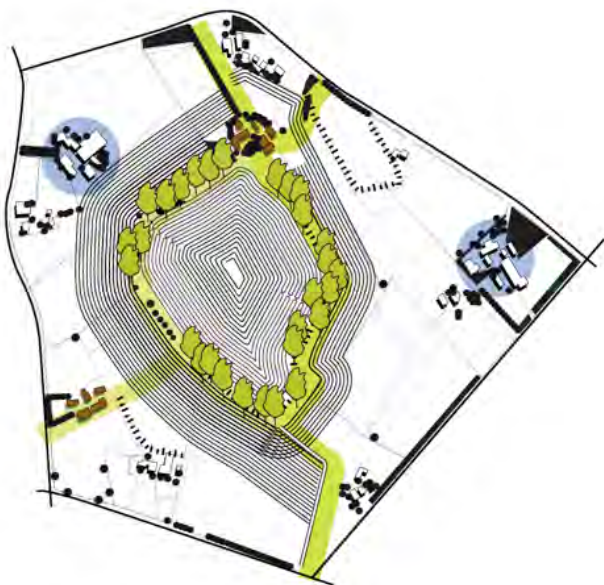

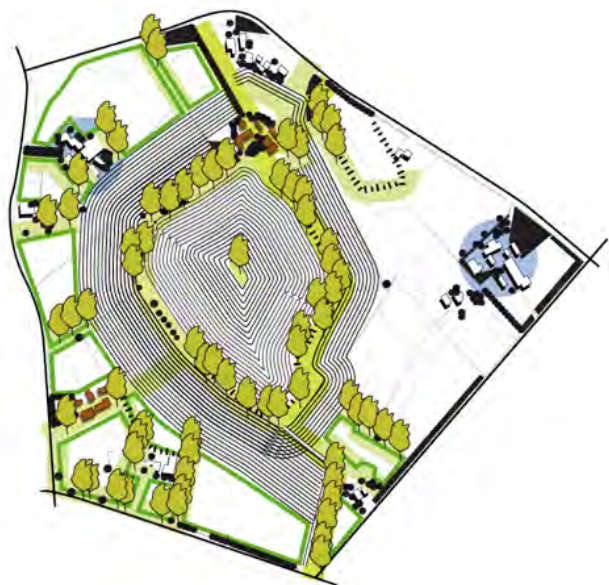
Huidige situatie landschap

Landschap verstevigd

Percelen worden geschakeld:
'contour-farming' op grote en langgerekte percelen

Gekoppeld aan landbouwkamers langs de rand

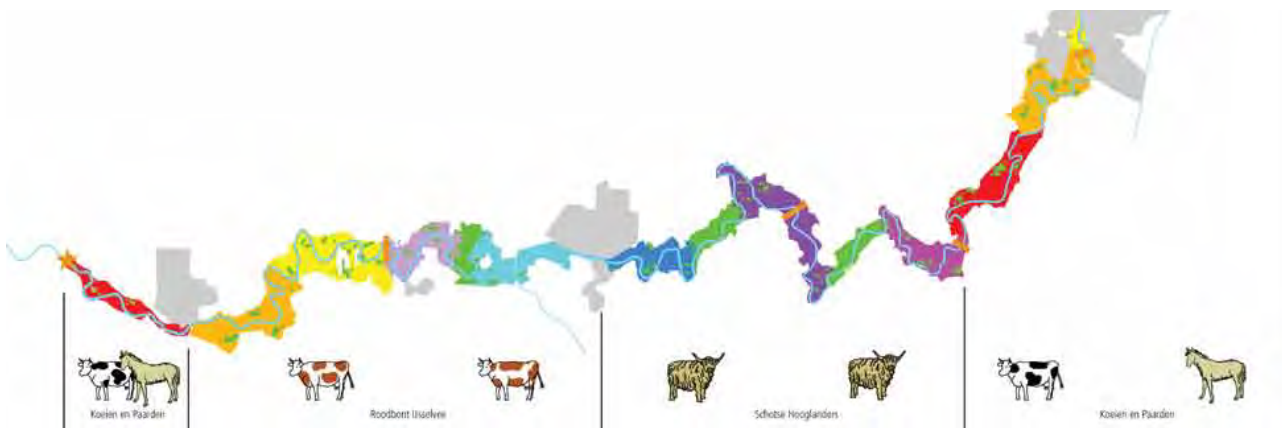
Voorbeeld Tubbergen: grootschalige landbouw in kleinschalig landschap

Toekomstbeeld Rondboeren

Project ‘Grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap’, Tubbergen

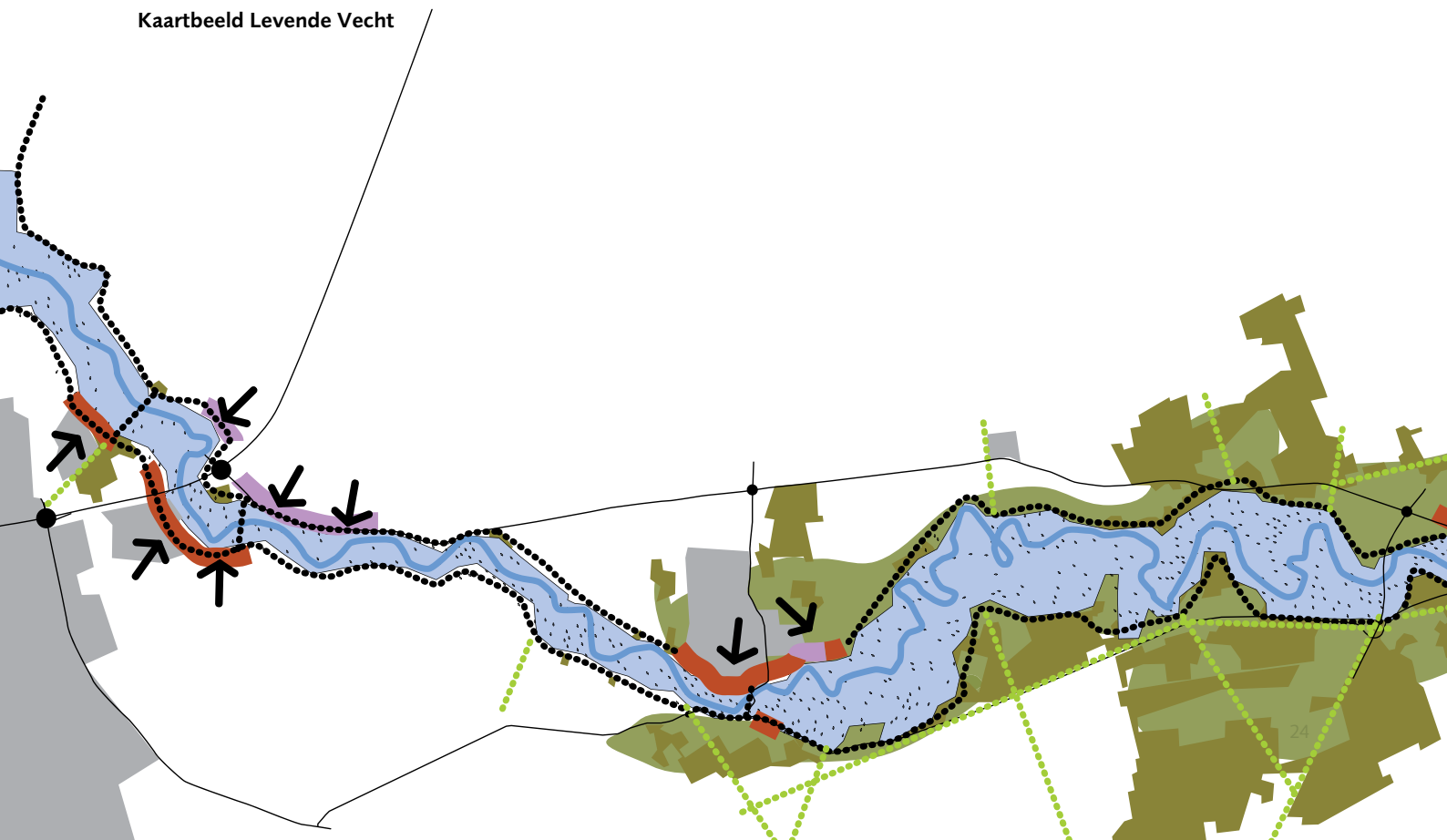
Kern van dit toekomstbeeld is, dat er niet één dominant type boerenbedrijf kenmerkend wordt voor de sector, maar dat zich – afhankelijk van de specifieke productie-omstandigheden in de verschillende landschappen – verschillende typen bedrijven en ondernemers zullen ontwikkelen. Ook in de kleinschalige landschappen van Salland en Twente kan zich een bedrijfstype ontwikkelen, dat met oog voor de kwaliteit van landschap en natuur zijn weg zoekt en vindt bij het vergroten van de schaal van het bedrijf. Bestaande kwaliteiten worden door boeren gerespecteerd en de medegebruikers van het landschap (recreanten, burger-bewoners van de erven) hebben begrip en respect voor de noodzakelijke aanpassingen die het landschap ondergaat. Een mooi voorbeeld daarvan is het voorstel dat door van Paridon x de Groot in de studie: ‘Grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap’ werd ontwikkeld voor een aantal erven-constellaties rond Tubbergen

De serie kaartbeelden toont stap voor stap hoe via het principe van ‘rond’-boeren verbetering van de agrarische bedrijfsvoering hand in hand kan gaan met vernieuwing en versteviging van het landschap. Het eerste kaartbeeld laat de huidige situatie van perceelsopbouw op en rond de es zien alsmede de resterende landschapsfragmenten: de steilrand, de bosjes en de lanen. Het tweede kaartbeeld toont het volgende stadium, waarin de belangrijkste structuren (de steilrand en de beplante rand van de es, enkele van de toevoerlanen) zijn verstevigd. Twee van de erven zijn getransformeerd tot ‘knooperven’, waartussen routes zijn opgespannen. De gronden zijn herverdeeld, percelen samengevoegd en de hele es (ruim 10 hectare!) is in beheer bij één boer. Het derde beeld laat het principe van ‘contour’-farming zien: de esrand wordt de ‘key-line’ voor de ploeg en de maaimachine. Het vierde beeld toont de versterking van het landschap in de flank van de es. Een aantal ‘kamers’ is aangesloten op de grootschalige productieruimte en kan daar deel van uitmaken. Of ze kunnen dienen als doorgeschakelde huiskavels.

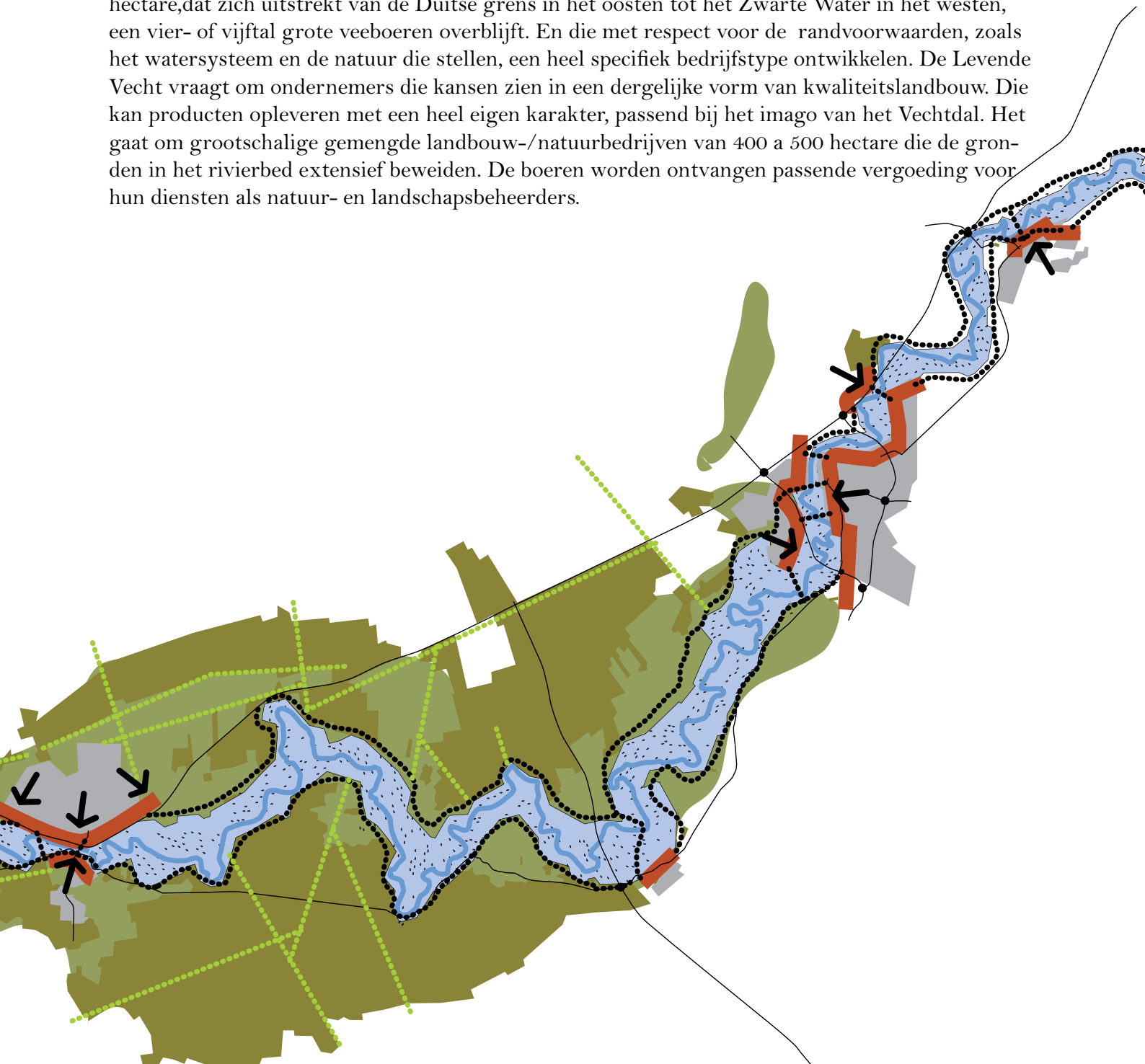
Vier of vijf grote gemengde landbouw-/ natuurbedrijven van 400 - 500 hectare beheren het Vechtdal

Kaartbeeld Levende Vecht

Project 'Levende Vecht'

Typerend voor dit toekomstbeeld is ook dat er ook in de grote aaneengesloten natuurgebieden van Overijssel ruimte is voor een specifiek type boerenbedrijf. Een voorbeeld van de manier waarop het 'nieuwe boeren' gestalte zou kunnen krijgen is te vinden in het ontwerpend onderzoek 'Levende Vecht' van Atelier Overijssel uit 2007. In de 'Levende Vecht' wordt voorgesteld om de Vecht te herstellen als halfnatuurlijke laaglandrivier en de Vecht weer de vrijheid te geven in een vrije ruimte van een grote open bedding, die 's winters overstroombaar is en 's zomers begraasd wordt. Het is heel goed denkbaar dat in dit open natuurlijk landschap van een kleine 2000 hectare, dat zich uitstrekt van de Duitse grens in het oosten tot het Zwarte Water in het westen, een vier- of vijftal grote veeboeren overblijft. En die met respect voor de randvoorwaarden, zoals het watersysteem en de natuur die stellen, een heel specifiek bedrijfstype ontwikkelen. De Levende Vecht vraagt om ondernemers die kansen zien in een dergelijke vorm van kwaliteitslandbouw. Die kan producten opleveren met een heel eigen karakter, passend bij het imago van het Vechtdal. Het gaat om grootschalige gemengde landbouw-/natuurbedrijven van 400 a 500 hectare die de gronden in het rivierbed extensief beweiden. De boeren worden ontvangen passende vergoeding voor hun diensten als natuur- en landschapsbeheerders.

Tenslotte

De compositie van het agrarisch cultuurlandschap in Overijssel heeft zich de afgelopen eeuwen steeds vernieuwd door de manier waarop de landbouw inspeelde op de natuurlijke en ruimtelijke gegevens. Deze bijdrage is geschreven vanuit nieuwsgierigheid naar de volgende episode. Het is duidelijk dat de beide geschetste toekomstbeelden ook in een passende onderlinge mengverhouding naast elkaar kunnen bestaan. Het zijn twee manieren waarop omgesprongen zou kunnen worden met de spanning die er is tussen de schaalvergroterende landbouw enerzijds en soms breekbare natuurlijke en landschappelijke structuren in Overijssel.

Om nog even de overstap naar de Omgevingsvisie te maken: de noodzaak om de genoemde spanning op te lossen doet zich vooral voor in het landschap, dat in de categorie 'buitengebied accent veelzijdige gebruiksruimte' valt. Daar kan afhankelijk van de kansen die het landschap biedt en van de ambitie van de boeren het dubbeltje twee kanten op vallen: soms die van het 'recht'-boeren, soms die van het 'rond'-boeren. Maar: er moet wel gekozen worden, anders wordt het landschap hier het kind van de rekening.

Over de auteurs

Jandirk Hoekstra (H+N+S Landschapsarchitecten) en Karen de Groot (Van Paridon x de Groot Landschapsarchitecten) vormden samen van 2006 tot 2008 het tandem dat AtelierOverijssel in de eerste twee jaar van haar bestaan inhoud en vorm gaf. Toen Trendbureau Overijssel Jandirk Hoekstra de vraag stelde een toekomstbeeld voor de landbouw in Overijssel in 2030 te schetsen lag voortbouwen op het gezamenlijke gedachtegoed voor de hand en besloten de beide bureaus de handen ineen te slaan. Met bovenstaande doorkijk als resultaat.

Gebruikte literatuur en kaartbeelden

- Corner James, MacLean Alex S., 'Taking measures, across the American Landscape', Yale Univ. Press, 1996;
- Lamers, Leo, 'Het grote groene misverstand, ontmaskering van een tunnelvisie op de landbouw en het landelijk gebied', uitgeverij Landwerk 2007;
- Rienks, W.A., 'Landbouwatlas van Nederland', ROM3D 2009;
- div auteurs, 'Grootschalig boeren in kleinschalig landschap', april 2009;
- GIS-kaartmateriaal tbv Omgevingsvisie, ontwikkeld ism DLG, Arnhem;
- Omgevingsvisie Overijssel, 2009
- 'Levende Vecht', AtelierOverijssel 2007
- Van Paridon x De Groot, 'De Schoonheid van windmolens in het veenkoloniale landschap', 2009
- Hoekstra, J.D. en Van Paridon x de Groot, 'Zwarte Gaten', 2008

September 2010

